

УДК 821(37)-1/-9

ТРУДНОЩІ І ПАСТКИ ФІЛОСОФСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Ігор Захара

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: zacharai@ukr.net*

У статті робиться спроба визначення терміна “філософський” переклад. Наголошується на тому, що нехтування архаїзмами чи надмірне захоплення ними може привести до деформації оригіналу. Це стосується також і буквального перекладу, і спроб осучаснити текст для кращого його розуміння. Труднощі і пастки філософського перекладу ілюструються на прикладах перекладених сучасною українською мовою “Острозької Біблії” та “Теологічних трактатів” Боеція.

Ключові слова: філософський переклад, філософські категорії, Боецій, Острожська Біблія.

Насамперед варто визначитись з термінологією, якою будемо користуватись при викладі нашої теми. Дамо спочатку відповідь на питання, що таке філософський переклад. Зрозуміло, коли говоримо про художній переклад, науковий переклад чи технічний переклад. Ми добре розуміємо, що це може бути переклад і художнього твору, наукового чи технічного тексту. Ми можемо говорити тут і про адекватний переклад, який повинен стосуватись фактично всіх видів перекладу. Термін філософський переклад може вживатись у вузькому і в широкому значенні. Перше це, звичайно, переклад філософського тексту, він вимагає в першу чергу вміння користуватись філософськими поняттями, термінами, категоріями і переходу на мову, яка є зрозумілою професійним і непрофесійним філософам, всім тим, хто цікавиться філософією та її історією. У ширшому значення філософський переклад – це ніщо інше як філософська герменевтика, філософська інтерпретація, філософське розуміння будь-якого тексту, не тільки філософського. Суть філософського перекладу дуже поетично виразив у своїх рубаях – цієї екзотичної поетичної форми Петро Шкрабюк:

Є твори короновані немов,
Що вдягнені в одужу інших мов.
Я ж переклав свої на мову серця,
А серцем сим провадила любов.[8, с. 90]

Я, напевно, не помилися, коли скажу, що всі переклади Андрія Содомори, творчому доробку якого була присвячена ця наукова конференція, є філософськими, бо ними завжди провадила і провадить любов. В першу чергу – любов до мудрості. Ця любов постійно спонукує до праці, до пошуку. Не тільки пошуку самого перекладача, але й читача, який також стає причетний до творчості. У книзі А. Содомори “Студії одного вірша”, під портретом ювіляра читаємо: “... та чи вартують ті незначні перекладацькі знахідки аж такого труду і чи дадуть вони читачеві змогу відчутти своєрідність першотвору?.. Відповідь, очевидно, залежить від самого читача – що він очікує від перекладу: приємності, а чи

творчої співпраці, бо якщо переклад спрямовує його на ту стежку, якою йти не лише приємно, а й важко, на стежку пізнання. То зусилля перекладача – таки не марні.[7, с. 366] Ця думка якраз дуже стисло виражає сутність філософського перекладу, який приносить не тільки задоволення, але спонукує до інтелектуальної співпраці з перекладачем. Дає йому можливість причаститися до високих досягнень людського духу.

Тепер про труднощі і пастки філософського перекладу. Коли читаєш переклади Андрія Содомори, складається враження, що для нього не існує жодних труднощів, а пастки, які ставить йому іноземна мова, він легко обходить. Звичайно, колеги по перекладацькому “ремеслу”, краще сказати грецькою “техне”, дуже добре розуміють, що наш ювіляр, висловлюючись мовою Сократа не позбавлений “мук творчості” і за його книгами лежить велика праця і, звичайно, великий талант.

Труднощі філософського перекладу часто полягають у тому, що перекладачеві доводиться мати справу (головно це стосується античності і середньовіччя) з автором, спосіб мислення якого різниться від сучасного. Інколи в тексті, який перекладається, міститься прихований задум, який відомий лише авторові оригіналу та його сучасникам. Отже, перекладачеві часто доводиться відшукувати заховане за текстом. А. Содоморі, наприклад, вдалося правильно розгадати задум Боеція в його основній книзі “Втіха від філософії”. Заголовок цієї книги росіяни перекладають “Утешение философией”, польські – “O pocieszeniu, jakie daje filozofia”, українські – пропонували перекласти цей заголовок як “Розрада філософією”. А. Содомора цілком слушно довів, що Боецій в останні дні свого життя отримував не стільки розраду філософією, скільки втіху, бо його філософія, зливалась з християнством, дозволяла йому вірити, що існує окрім земного життя, життя небесне.

Труднощі складають і переклади заголовків праць святого Августина *Confessiones* і *De civitate Dei*. Перший твір, як правило, перекладають “Сповідь”. За числом – це одиниця, хоча в Августина це множина. Зміст книги стосується не стільки визнання перед Богом провини за свої гріхи, скільки шлях святого до Бога, висвітлення правд християнської філософії, любові до мудрості, любові до Бога. Польські перекладачі і історики філософії передають назву цього твору “Wyznania”, тобто “Визнання віри”. Можна було б запропонувати назву цього твору дещо описово, наприклад, “Філософія віри” або “Визнання віри”. Назву другого твору часто перекладають “Про град Божий”. Такий переклад, на нашу думку, не є точний. Термін *civitas* може означати і місто, і державу, але може означати і царство. У Августина, безперечно, мова йде про царство Боже, Небесне. Польські перекладачі також не зовсім точні в перекладі заголовку цього твору, який називають “O Państwie Bożym”, не “O Królestwie Bożym”. Краще було б перекласти його так: “Про царство Боже”.

У працях св. Августина можна знайти багато місць, переклад яких вимагає ретельно вивчення епохи, способу мислення людей, які тоді жили, філософської і теологічної культури того часу. Візьмемо, для прикладу, термін *distentio animi*. Цей термін вживається для пояснення проблеми часу. Вважалося не точним твердження, що минуле і майбутнє існують. Насправді ж маємо безпосереднє переживання теперішнього, яке відноситься за допомогою уяви в минуле і майбутнє. Кількість образів, що містяться в душі, залежить від її ємності, яку і можна назвати *distentio animi*. Цей термін часто перекладають як “розтягнення душі”. Тому що вважається, що наближення до країв цього розтягнення в минуле і майбутнє образи зникають у пітьмі[4, с. 71]. Цей переклад також є неточним, оскільки розтягатися, розширюватися може щось природне. Раціональна ж душа (а тут йдеться про неї, адже вона і тільки вона може мати уявлення про минуле і майбутнє) не належить до чогось природного, швидше до надприродного, що виражає вічність і нескінченність.

Багато труднощів викликає переклад середньовічного схоластичного тексту, який був наповнений інколи надуманими, штучними поняттями, термінами чи категоріями. Проти цього дуже різко виступав Вільям Оккам, застосувавши так званий принцип економії мислення – *pluralitas non est ponenda sine necessitate*. Цей методологічний принцип водночас містить у собі критику метафізики на основі аналізу мови. Його наслідком буває необгрунтоване збільшення сутностей виключно на підставі лише мовних даних. До таких термінів, які надзвичайно важко перекласти одним словом є *quidditas* і *haecceitas*. Перший – вживав ще Аристотель, грецькою він звучав *to ti en einaí*. Один з найбільший авторитетів в царині класичної філології і філософії О. Ф. Лосєв не вважав за потрібне перекладати цей термін і говорить про нього як про щосність (російською – *чтойность*), за те у своїй історії античної естетики він майже на двох сторінках пояснює його значення. О. Ф. Лосєв підкреслює, що в Аристотеля щосність означає не що інше, як саме суттєвий результат розвитку, як перехід від внутрішнього и прихованого стану речі до її зовнішнього і безпосередньо сприйнятого виду, що дає можливість відповісти на питання, чим же була дана річ, як розвивались всі її внутрішні можливості і чим вона стала тепер у своєму сутнісному змісті.[5, с. 95] Середньовічні філософи-схоласти, які були головно коментаторами праць Аристотеля, широко використовували цей термін. Термін *haecceitas* також належить до неперекладних. Іоанн Дунс Скот вважає, що індивідуальним началом є не матерія, а індивідуальне – особливий модус буття (не форма, не матерія), а саме “оцейність”. Вона визначає індивіда, перетворюючи вид (кінцеву форму) на “останню реальність суцього”, тобто в індивіда [4, с. 87].

Філософський переклад супроводжується багатьма пастками, серед яких можна виділити такі: захоплення або нехтування архаїзмами, спробою замінити їх відповідниками, властивими сучасній літературній нормі; буквальний переклад тексту, або описовий. Нехтування архаїзмами, осучаснення їх часто провадить до збіднення смислу. Так, колись у приватній розмові Андрій Олександрович висловив думку про недоречність заміни в Літургії слова “Воньмім” на слова “Будьмо уважні”. Слово “воньмім” означало не тільки заклик до парафіян бути уважними (начебто вони були не уважними на Службі і вели себе як непослушні школярі), він означав ще заклик до парафіян причаститися до священнодіяства, взяти участі в сакраменті. Цьому сприяв ще й звуковий ефект слова “Воньмім”. Не дуже вдалим, на нашу думку, є заміна слова “присно” – завжди на слово “повсякчас”. Останнє не тільки не звучить, але і не говорить чітко про неперервність і нескінченність.

Яскравим прикладом сказаного можуть бути окремі місця з перекладів Святого Письма. Може видатись, перекладів цього твору є достатньо і немає потреби вдаватись у подальші передачі цього твору сучасною українською мовою цього великого твору, тим більш, що сучасною українською мовою ми маємо не одне видання. Тим паче привертає увагу ще один переклад Острозької Біблії на сучасну українську мову, здійснений о. Рафаїлом Торконяком. Ця робота тривала біля тридцяти років і отримала позитивний відгук громадськості, а також отримала Шевченківську премію. Однак ряд місць цього перекладу вимагає і надалі філософського осмислення, оскільки вони є контрверсійні. Візьмемо для прикладу “Господню молитву”. Ми звикли до того, що вона починається словами “Отче наш”. Р. Торконяк перекладає ці слова “Батьку наш”, мотивуючи, мабуть тим, що у всіх європейських мовах існує звернення до Бога як до Батька – *Vater* – німецькою, *Father* – англійською, *Padre* – італійською. У російській та польській мові звертання *Отче* від *Отец* чи *Ojciec* від *Ojciec* мають таке ж значення як у вищезазначених мовах, тобто означають звернення до батька. На нашу думку, недоцільно перекладати “Отче наш” як “Батьку наш”. В українській мові

слово “Отець” навіть як архаїчне має піднесене значення, виражає особливу пошану до Бога як найвищої духовної сутності, якій віримо й довіряємо своє тіло і душу. Свою любов до Бога ми висловлюємо в особливий спосіб і переконані, що тільки один Бог є істинним чоловіколюбцем. Звертання “Батьку наш” в якійсь мірі звучить буденно і не має тієї урочистості як “Отче”. Незвичним і дещо прозаїчним, наприклад, є звертання “Батьку духовний” до молодого священика, якому сповідається старша людина. Це все одно, перекладемо латинське слово *Salvator* не як Спаситель чи Ізбавитель, а як Рятівник, мотивуючи це тим, що спаситель чи ізбавитель – це калька з російської.

Візьмімо для прикладу ще один рядок з Ісусової молитви: “І не введи нас у спокусу”. У церковно-слов’янській мові читаємо: “І не введи нас во іскушение”. Звичайно, спокуса і є іскушенням. Але в перекладі Острозької Біблії читаємо: “Не введи нас у напасть”. Ніхто, мабуть, не буде сумніватися, що спокуса і є напасть, але це різні за значенням слова, бо слово напасть не обов’язково означає спокусу, спробу чи випробовування. У лагиномовних виданнях Святого Письма слово *temptatio* не означає напасті, а швидше спокуса, випробовування. У німецькому перекладі Біблії Мартіна Лютера читаємо: “Und führe uns nicht in Versuchung”. Слово *Versuchung* якраз і означає спокусу. З другого боку, може виникнути питання, чому люди звертаються до Господа Бога саме з такою проською. Вони ж розуміють, що Бог – Чоловіколюбчець ніколи не буде вести людей у спокусу. Улягання спокусі – це власне прерогатива людини. І коли з ними трапляється біда, то це в першу чергу є їхньою виною. Не Бог веде людину у спокусу, а вони самі йдуть до неї. Але в багатьох перекладах Біблії зустрічаємо вираз: “І не веди нас у спокусу”. Очевидно, його потрібно перекладати чи тлумачити так як переклали польські інтерпретатори Святого Письма: “I nie dopuść, abyśmy ulegli pokusie [10, с. 25]. Українською мовою це речення звучить так: І не допусти до того, щоб ми піддалися спокусі. Йдеться про те, що Бог не вводить нас у спокусу, але не допускає нас піддатися спокусі.

Звернемо увагу ще на одне місце із Святого Писання. У 50 Псалмі стих 19 фактично всі перекладачі цього твору пишуть: “Жертва Богові Дух сокрушений, серцем сокрушеним і смиренним Бог не погордить”. У деяких позитивістично мислячих людей виникає питання, що означає “Сокрушений дух” і навіть “сокрушенне серце”. Архаїчне слово сокрушений має таке значення – стертий в порошок, переможений, розбитий. Ворожа армія, наприклад, може бути розбита, знищена, стерта з лица землі. А звідси виникає питання, невже Бог-Чоловіколюбчець приймає від людей такі жертви, Невже саме сокрушенне серце йому до вподоби. Можливо в оригіналі це єврейське слово мало якийсь інакше значення. Латинський переклад з оригіналу звучить таким чином: “*Sacrificium Deo spiritus contribulatus cor contritum et humiliatum Deus non despiciet*. Тут слово *contribulatus* від дієслова *contribulo* мучити, терзати, сокрушати означає вимучений, розтерзаний, а наступне слово, що має відношення до серця, *contritus* має значення побитий, А це дає підстави о. Торконяку цей стих перекладати так: “Жертва Богові – побитий дух. Побитим і упокореним серцем Бог не погордить” [6, с. 918]. Якось дуже важко собі уявити побитий дух. Адже він є метафізичним поняттям і не може бути побитим. Коли ж серце є побитим, то це побиття може сприйматись тільки метафорично. Фізично ж побите серце може зупинитись. Такий переклад не є філософським. Варто пошукати інших відповідників цього слова. Ближчим до істини є переклад цього місця, зроблений Мартіном Лютером. В німецькій мові він звучить: “*Die Opfer, die Gott gefallen, sind ein geangsteter Geist, ein geangstetes, zerschlagenes Herz*”. Німці ведуть мову про застрашений дух і застрашене і розбите серце. Тут дійсно Бог не погордить

таким духом і серцем, які мають страх образити Бога. На нашу думку, слово сокрушений можна замінити словом стривожений, вимучений.

Минулого року майже одночасно в Україні і в Польщі вийшли в світ переклади теологічних праць Анція Манлія, Северина Боеція. Це досить солідні ґрунтовні академічні праці з розлогіми вступними статтями, коментарями, вибраною бібліографією, предметними покажчиками. Польською мовою вони були перекладені Агнешкою Кієвською та Рафалом Беляком і опубліковані в Кентах у видавництві Марека Деревацького, а українською мовою їх переклав Ростислав Паранько у Львові у видавництві Українського Католицького Університету. Ці два видання є особливо показовими. Вони засвідчують те, що в Україні і в Польщі не зникає інтерес до філософсько-теологічної спадщини мислителя, який стояв на зламі двох епох, власне кажучи зумів поєднати ці дві філософсько-теологічні парадигми, засвідчивши тяглість людської культури. Боецій є ще цікавим тим, що він зробив велику послугу розвитку та становленню християнської філософії, як в час розгулу різних ересей потребувала стійкої точки опори, від якої вона могла б поборювати вчення, супротивні офіційній церкві. Боецій зробив також велику послугу і розвитку європейської філософії, переклавши латиною ряд творів старогрецьких мислителів. Римський історик Флавій Кассіодор, звертаючись до Боеція, писав: “Завдяки твоїм перекладам італійці читають музиканта Піфагора і астронома Птолемея, сини Авзонії слухають знавця арифметики Нікомаха і геометра Евкліда, теолог Платон і логік Аристотель сперечаються між собою мовою Квіріна; також і механіка Архімеда ти повернув сицилійцям у римській подобі. Хоч би які науки та мистецтва витворила силами своїх мужів красномовна Греція, від тебе одного Рим усе це перейняв своєю рідною мовою. Усіх їх ти зробив зрозумілими завдяки чудовим словам, прозорими – завдяки влучній мові, так що вони обрали б твої творіння, якби вони мали змогу порівняти свої праці з твоїми” [3, с. 22].

Історичне значення творчості Боеція для розвитку середньовічної філософії полягає у створенні ним таких теологічних трактатів як “Про Трійцю: чому Трійця – один Бог, а не три боги”, “Про те, чи “Отець”, “Син” і “Святий Дух” є предикатами Божества за субстанцією”, “Про Гебдомати: яким чином субстанції добрі в тому, що вони є, хоч і не є добром за субстанцією”, “Про католицьку віру”, “Проти Євтихія та Несторія: про дві природи й одну особу во Христі”. В цих працях Боецій намагався вирішити важливі тринітарні, христологічні, маріологічні, пневматологічні проблеми. Очевидною була його спроба провести в них філософське, логіко-раціональне обґрунтування найголовніших теологічних проблем. Боецій цілком свідомо вдається до використання логіки Аристотеля для теологічної проблематики. Філософські категорії Стагірита фактично заповнюють увесь простір теологічних трактатів Боеція, а це передовсім – матерія, субстанція, кількість, якість, місце, час, відношення, тотожність, відмінність тощо. Дуже влучно висловився відомий медієвіст М. Грабман про те, що Боецій з “останнього римлянина” став “першим схоластиком” і відкрив першу сторінку схоластичної філософії.

Схоластика є чи не найкращою школою розуміння і тлумачення філософського тексту. Вона, власне, і була створена для того, щоби полегшити учням сприйняття складних до розуміння місць аристотелівського Органону та інших його творів. Не помилилось, коли скажемо, що схоластика і по нині відіграє позитивну дидактичну роль. Далі, яким би великим досвідом перекладацької діяльності не володіла людина, вона завжди звертається до корифеїв перекладу, шукає собі вчителів, постійно вчиться у них цього мистецтва. Таким корифеєм для нас може бути Боецій.

Наш невеличкий досвід перекладів латиномовних лекційних курсів з філософії, котрі готували професори Києво-Могилянської академії, дозволяє поділитися з деякими думками стосовно перекладу згадуваних трактатів Боеція і зупинитися на окремих проблемах і труднощах, що виникають при інтерпретації латинської філософської термінології, яка заторкує метафізику. Однією з таких проблем є буквальність. Чи варто перекладати філософський текст буквально? Відповідь на це питання може бути двоякою. Якщо філософський вислів чи речення вже здобула собі права громадянства у світі і якою б мовою ми не перекладали його, смисл і значення цього перекладу не зміняться. В такому випадку буквальний переклад себе виправдовує. *Natura principium motus est. Die Natur ist das Princip der Bewegung.* Природа є принципом руху. Але якщо буквальний переклад вносить якусь неясність і причиною того є національна ментальність чи часові виміри, то слід шукати вдалих відповідників у рідній мові, які б могли передати задум автора іноземного тексту. Інколи трапляються курйозні моменти, які відводять перекладача від буквализму. Так китаєць, наприклад, не зрозуміє нашого речення про птаха, який сидить на дроті. Китаєць переконаний, що птах не сидить на дроті, а швидше стоїть. Птах не може сісти і встати, бо не має того, на чому сидить. Так само вираз: книжка лежить на столі. Для них вона не може як лежати так і встати. Китайці вважають, що стіл утримує книжку. А цього ми знову не розуміємо, як стіл тримає книжку. Так само німець не розуміє нашого прислів'я: "Це станеться тоді, коли рак на горі свисне". Мова йде про абсолютну неможливість здійснення будь-чого. Німець взагалі не розуміє, як взагалі рак може свистіти. Зрештою і нам важко пояснити німецьке прислів'я: "Wenn Ostern und Pfingsten auf einen Tag fallen" – Коли Великдень і Трійця припадають на один день.

Приклади буквального перекладу думок Боеція, які не вносять належної ясності в розуміння тексту можна побачити і в українському перекладі теологічних трактатів "останнього римлянина". Так, у творі "Проти Євтихія та Несторія" речення: "*Natura igitur aut de solis corporibus dici potest aut de solis substanciis*" перекладається так: "Отож природу можна присуджувати або лише тілам, або лише субстанціям" [1, с. 54-55]. На нашу думку це речення краще і зрозуміліше варто було перекласти не буквально, а описово. Адже не зовсім зрозуміло, чому природу слід комусь або чомусь присуджувати, якщо ті (що видно з контексту) уже нею володіють. Один із варіантів перекладу цього речення міг би бути такий: "Коли мовимо про природу, маємо на увазі тіла або субстанції". Такий переклад є цілком зрозумілий і вносить ясність в роздуми Боеція. Наші польські колеги-перекладачі теологічних трактатів "останнього римлянина і першого схоластика це речення подали таким чином: "*Termin "natura" można przeto orzekać albo o samych ciałach, albo o samych substancjach*" [9, с. 116-117]. Польське слово *orzecznik* означає іменну частину присудка а також атрибут, а польське дієслово *orzekać* – означає висловлювати думку, заявляти. І якщо наголосити тут на слові атрибут і сказати, що природа є атрибутом і тіл, і субстанцій, все стане на свої місця. Російською мовою це місце з теологічних трактатів Боеція також перекладається описово і зрозуміло: "Итак, "природой" могут называться только тела или субстанции" [2, с. 169].

Наведемо ще один приклад, який свідчить про різний підхід до перекладу і тлумачення усталених у метафізиці і логіці термінів. "*Natura est motus per se non per accidens*" Український переклад: Природа – це начало руху: самостійного, а не акцидентального [1, с. 57]. Польський переклад: *Natura była zasadą ruchu, którym ciało porusza się samo przez się, a nie w sposób przypadłościowy* [9 с. 119]. Кожний з перекладів в принципі правильний, але вже вимагає певного пояснення чи конкретизації. Латинський термін *Accidens* отримав

права громадянства фактично у всіх логічних і філософських словниках і взагалі не потребує перекладу. Він не викликає жодних непорозумінь у фахівців з філософії, а для тих, хто не посвячений у схоластичні реалії існують коментарі до кожного твору. В даному тексті український перекладач залишив цей термін неперекладеним, а польський та російський вирішили внести ясність у смисл сказаного, відповідно *accidens* переклали польською *przypadłościowy*, тобто випадкове, не суттєве, а росіяни – *привходящее*. Звичайно, смисл один і той же але академічність вимагає уточнення. Адже ми практично не перекладаємо такий термін як *transcendentalis* словом перехідний, бо розуміємо, що можемо таким чином втратити значення терміна.

Наведемо ще одині приклад, який демонструє складність перекладу термінів *passibile* et *impassibile*. **Латинський текст:** “Sed si divinitas in humanitatem translate est, factum est, quod credi nefas est, ut humanitate inmutabili substantia permanente divinitas verteretur et quod **passibile** atque mutabile naturaliter existeret, id inmutabile permaneret, quod vero inmutabile atque **impassibile** naturaliter creditor, id in rem mutabilem verteretur” [1, с. 78]. **Український переклад:** “Але якщо Божество перейшло в людськість, то сталося те, в що негоже вірити: людськість зостала незмінною у своїй субстанції, а Божество – перетворилося; те, що за своєю природою завше було **уліжне** й мінливе, зосталося незмінним, а те, в що природне вірити як у незмінне й **неуліжне**, перетворилося на щось мінливе” [1. с. 79]. **Російський переклад :** “Но если Божество перешло в человечество, то произошло нечто такое, во что поверить немислимо и недозволенно: Божество изменилось в то время, как человечество продолжало пребывать (в виде) неизменной субстанции; то что от природы существовало как **страстное** и изменчивое, пребывает, а то, что считалось по природе неизменным и **бесстрастным**, превратилось в нечто непостоянное, изменчивое [2, с. 161-162]. **Польський переклад:** “Jeśli zaś Bóstwo przeszło w człowieczeństwo, dokonało się to, w co wierzyć się nie godzi. Otóż podczas gdy człowieczeństwo trwało pod postacią niezmienną substancji, Bóstwo uległo zmianie a to, co z natury istniało jako **podległe cierpieniu** i zmienne, trwało jako niezmiennie, a to, co uważa się za niezmiennie z natury, zmieniło się w rzecz **podlegającą zmianie**” [9. с. 143].

Найкращий з усіх цих перекладів, на нашу думку, є, звичайно польський. Перекладачам вдалося зрозуміти й чітко перекласти терміни *passibile* et *impassibile*, які, власне, є каменем спотикання для тих, хто хотів би досягнути тонкощі метафізики. Мова йде про тлумачення однієї із аристотелівських категорій “*passio*”. Колись академік Шинкарук В. І. запропонував передати це слово як “підлягання дії”. Український перекладач Боеція пропонує передати його як “улягання дії”, а терміни *passibile* і *impassibile* як уліжне і не уліжне. Однак вважаємо, що й таке трактування цих термінів не є вдалим, адже улягання чи підлягання не усуває активності. Це щось нагадує вираз: “Очі даються чоловікові, щоб помічати, а жінці, щоб бути поміченою. В обидвох випадках спостерігається активні дії суб’єктів. У росіян переклад цих слів викликає ще більше сум’яття. *Passibile* і *impassibile* передаються як *страстное* і *бесстрастное*, а ці слова мають ще й інше значення.

Читаючи польські, українські й російські переклади теологічних трактатів Боеція, можна помітити і багато інших речей, які вимагають перегляду чи уточнення. Але все це засвідчує, що філософський переклад вимагає не тільки добротного знання мови, але й філософських реалій того часу, в котрому писались ці тексти, ментальності тих людей, на яких спрямовувались філософські принципи літератора, внутрішнього навіть містичного чуття мови і духу колишнього і теперішнього часу. Все це має велике значення для подальшого вдосконалення філософського перекладу, який є важливою засадою розуміння чи інтерпретації філософських поглядів того чи іншого мислителя

1. Боецій А. М. С. Теологічні трактати. Львів, 2007. 2. Боэций. “Утешение философией” и другие трактаты. М., 1990. 3. Кондзьолка В. “Останній римлянин” Северин Боецій// в кн. Боецій Северин. Розрада від філософії. К., 2002. 4. Кунцман П., Буркард Ф.-П., Відман Ф. Філософія: dtv-Atlas. К., 2002. 5. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика. М., 1975. 6. Острозька Біблія. Львів, 2006. 7. Содомора А. Студії одного вірша. Львів, 2006. 8. Шкрабюк Петро. Три ключі. Львів, 2005. 9. Woejusz. Traktaty teologiczne. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki, 2007. 10. Pismo Święte Nowego Testamentu. Rzym. 1991.

ТРУДНОСТИ И ЛОВУШКИ ФИЛОСОФСКОГО ПЕРЕВОДА

Игорь Захара

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
e-mail: zacharai@ukr.net*

В статье сделано попытку определить термин “философский перевод”. Акцент ставится на том, что пренебрежение архаизмами или чрезмерное увлечение ими может привести к деформации оригинала. Это касается также и буквального перевода, и попыток усовершенствовать текст для его лучшего понимания. Трудности и ловушки философского перевода иллюстрируются на примерах переведенных на современный украинский язык «Острожской Библии» и «Теологических трактатов» Боэция.

Ключевые слова: философский перевод, философские категории, Боэций, Острожская Библия.

DIFFICULTIES AND PITFALLS OF PHILOSOPHIC TRANSLATION

Ihor Zakhara

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: zacharai@ukr.net*

The author endeavours to give the definition of the term “philosophical translation”. It is emphasized in the article that neglecting archaisms as well as their groundless abundance cause the distortion of sense of the original. The latter also happens in case of word for word translation and when the author makes the dialect sound as a modern one, presumably for its better comprehension. Pitfalls and difficulties of philosophical translation are illustrated by translations into contemporary Ukrainian of the Ostroh Bible and Theological treaties by Boethius.

Key words: philosophic translation, philosophic categories, Boethius, Ostroh Bible.

Стаття надійшла до редколегії
8.04.2010 р.

Статтю прийнято до друку
14.10.2010 р.